

KUINKA VAALIA KULTTUURIPERINNÖN TOISEUTTA? QUEERKÄTKÖ-TEOS JA KAAPIN EPISTEMOLOGIA

Poikkeava kulttuuriperintö

Näin kertoo romanimies elämästään 1990-luvun lopulla:

Kävin usein Café Escalessa. Tykkäsin erityisesti laulaa karaokessa. Kerran sinne tuli ryhmä romaninaisia, koska tuohon aikaan romanit eivät päässet juuri mihinkään heteropaikkaan laulamaan karaokea, mutta Café Escale toivotti heidät tervetulleiksi. Jouduin piiloutumaan baarin vessaan pariaksi tunniksi, kunnes romaninaiset olivat laulaneet laulunsa ja poistuneet. En halunnut, että muut romanit tietävät homoudestani ja että vietän aikaani homobaarissa.¹

Tässä lyhyessä kertomuksessa, paikkaan sidotussa muistossa sekä etnisessä että seksuaalivähemmistössä eläminen asettuvat ristiriitaan ja pakottavat piilotelemaan. Tarina on osa yhteisötaiteellista Queerkätkö-taideesta. Sen toteuttivat taiteilijat Kalle Hamm ja Dzamil Kamanger keväällä ja kesällä 2017. Pienten tarinoiden avulla teos kuvasi suomalaisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa, nykytilannetta ja tulevaisuudentoiveita (Kuva 1). Kuten tässä romanimiehen muistossa, tarinoiden pääroolissa olivat vähemmistökategorioiden yhteentörmäykset, ristiriidat ja lomittuneisuus. Kertomukset oli jaettu kahteentoista geokätköön, jotka sijoitettiin eri puolille Helsingin keskustaa.

Artikkelissa en lähesty Queerkätkö-teosta niinkään taideteoksena tai taiteilijaparin teosten muodostamassa jatkumossa, vaan katson teosta toisenlaisesta tietenteen näkökulmasta. Kyseessä on kulttuuriperinnön tutkimus. Kulttuuriperintö on menneisyyden jälkiä koskeva, modernille ajalle ominainen puheen ja toiminnan tapa,² ja tällaisena kulttuuriperintö on Queerkätkö-teoksessa läsnä. Ensinnäkin nykytaide on taideinstituutioon kuuluvana ja teosten musealisoitumisen seurauksena kulttuuriperintöä.³ Toiseksi Queerkätkö-teos kiinnitti huomion tietynlaisiin menneisyyttä koskeviin tarinoihin. Se hyödynsi kulttuuriperinnön puhe- ja toimintatapoja käsitellessään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen menneisyyttä kohdentaen poliittisen kärkensä nykyhetkeen.

Yhdistämällä taiteen, muistot, historiankirjoituksen ja kaupunkitilan Queerkätkö esittää kysymyksiä, jotka koskevat kulttuuriperinnön luonnetta sekä nor-

Kuva 1. Queerkätkö-teoksen Facebook-banneri.

meista poikkeavien, hyljeksittyjen ilmiöiden tunnistamista ja tunnustamista kulttuuriperinnöksi. Se johdattelee pohtimaan, miten ilmiöiden luokittelu kulttuuriperinnöksi vaikuttaa kohteisiinsa eli tässä tapauksessa *toistenlaisten* ja *toisenlaisiin* menneisyyden jälkiin. Kesyttääkö hyväntahtoiseksi tarkoitettu poikkeavan kulttuuriperinnöllinen vaaliminen sen *yhdenmukaiseksi* eli samanlaiseksi kuin kaiken muunkin kulttuuriperinnöksi luokitellun – ja viimein taloudelliseksi resurssiksi ja kulutettavaksi tuotteeksi?

Kysymykset toisenlaisen kulttuuriperinnön mahdollisuudesta ovat oleellisia Queerkätkölle, koska poikkeavuus mainitaan teokseen nimessä. Termi ”queer” erottaa teoksen Hammin ja Kamangerin touko-kesäkuussa 2016 Turussa toteuttamasta Gaykätkö-teoksesta.⁴ Myös se perustui GPS-suunnistukseen ja geokätköjen etsimiseen. Sekä *gay-* että *queer-*sanoja voidaan käyttää homoseksuaaleista, mutta siinä missä edellinen on sisällöltään rajatumpi, jälkimmäinen kattaa koko laajaan kirjon seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Queer viittaa ei-normatiivisuuteen, poikkeaviin haluihin ja pyrkimykseen vastustaa sukupuolten ja seksuaalisuuksien moninaisuuden taltuttamista yksinkertaisiin identiteetti- tai kuluttajaryhmiin. Käsitettä hyödynnetään myös teoreettisesti, ja näin nimetty queer-teoria kyseenalaistaa nykyajassa vallitsevaa heteronormatiivisuutta sekä vakiintuneita vallan ja tietämisen tapoja. Queer sisältää tällöin poliittisen ja aktivismin sitoutuneen ulottuvuuden, mikä leimaa myös Queerkätkö-teosta.⁵

Koska queer- ja gay-termien ero on oleellinen osa Queerkätköä, olen sijoittanut analyysini queer-teorian perinteeseen. Vahva teoreettinen juonne vaikuttaa myös tämän artikkelin kirjoitustyyliin. Pysin irtautumaan suomalaiselle kulttuuriperinnön tutkimukselle tyypillisistä kohdekeskeisistä kuvauksista sekä kulttuuriperintöhallinnon tuottamien ajatusten ja tekstien – kuten Kansainvälisen museoneuvoston (ICOM) eettisten sääntöjen tai Faron puiteyleissopimuksen – suoraviivaisesta toistamisesta. Kirjoitukseni ei myöskään ole Queerkätkö-teoksen taidehistoriallinen tarkastelu, vaan sen kulttuuriperinnöllisten ja teoreettisten vaikutusten erittely.

Aloitan lyhyesti kuvailemalla taideteoksen, mutta siirryn sitten pohtimaan Queerkätkön suhdetta geokätköilyharrastukseen. Tämän jälkeen esittelen kriittisen kulttuuriperinnön tutkimuksen, erityisesti Laurajane Smithin, näkemyksiä kulttuuriperinnöstä merkityksenannon prosessina. Rinnastan tulkinnat kulttuu-

riperinnön luonteesta queer-teoreettisiin keskusteluihin menneisyydestä sekä queer-menneisyydestä toisenlaisen nykyhetken mahdollistajana. Tunnistan kulttuuriperintöä ja queer-menneisyyttä yhdistäväksi siteeksi tiedontuotannon eli tietämisen. Tietämisellä tarkoitan käsityksiä siitä, mitä asioita on mahdollista tietää, miten tieto rakentuu havainnoista ja tulkinnoista sekä millaisiin tarkoituksiperiin tiedon keräämisellä pyritään.⁶ Queer muuttaa kulttuuriperintöpuheen vakiintuneita tapoja tietää ja esittää mennyttä.

Tietämisen analyysivälineeksi valitsen Eve Kosofsky Sedgwickin käsitteen ”kaapin epistemologia”, ja hänen ajatuksensa siitä, kuinka heteronormatiivinen kaapin epistemologia määrittää modernia kulttuuria ja sen tietämisen tapoja – myös kulttuuriperintöä ja kaupunkitilaa. Queerkätkö-teos yhtä aikaa kätkee sekä paljastaa menneisyyttä ja muistoja. Se muovaa sekä moninaistaa ymmärrystä kaupunkiympäristön tietämisestä sekä urbaanitilaa koskevasta aktiivisesta tietämättömyydestä. Muistuttaessaan kaupunkilaisille toisenlaisesta kulttuuriperinnöstä muuten tutuissa ja turvallisissa ympäristöissä Queerkätkö hahmottelee suuntaviivoja sille, kuinka poikkeavan toisenlaisuus ja sen toisin muistaminen ovat kulttuuriperintönä ehkä turvattavissa ja suunnattavissa poliittiseen nykyhetken muuttamiseen. Ratkaisevaa on kulttuuriperinnöllisen tietämisen muovaaminen queer-menneisyyksiä huomioivaksi.

Queerkätkö-teos

Suomen valtion 100-vuotista itsenäisyyttä juhlittiin 2017, ja valtioneuvoston kanslia asetti juhluvuoden valmisteluista vastaamaan Suomi 100 -hankkeen. Se keräsi joukon tapahtumia ja projekteja,⁷ muun muassa kulttuuri-, taide- ja viestintähankkeen ”Suomi 100 – Sateenkaaren väreissä”. Projektin tavoitteena oli ”tehdä näkyväksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen (LHBTIQ) historiaa osana itsenäisen Suomen historiaa”. Queerkätkö kuului tähän kokonaisuuteen.⁸

Loppuvuodesta 2016 teoksen valmisteluun haettiin sosiaalisen median kautta vapaaehtoisia, ja lopulta Hammin ja Kamangerin lisäksi suunnitteluun osallistui kuusi henkilöä. Tämän artikkelin kirjoittaja oli yksi vapaaehtoisista. Keväällä 2017 ryhmä kokoontui useita kertoja Helsingin kaupunginmuseon tiloissa ja työsti teoksen sisältöä, haki sopivia paikkoja ja teemoja sekä muistoja. Jokainen osallistuja keräsi itseään kiinnostavia aineistoja kirjastoista ja arkistoista sekä esitteli niitä ryhmälle, joka sitten keskusteli yhdessä teoksen sisällöistä.

Taitelijat toivoivat kätköjen käsittelevän Tom of Finlandin ja Tove Janssonin kaltaisten tunnettujen homohahmojen sijaan vähemmän huomiota herättäneitä queer-kohtaloita. Pohdintamme piirissä olivat kieli- ja kulttuurivähemmistöjen, vammaisten ja transihmisten merkitykselliset paikat, kokemukset ja tapahtumat pääkaupunkiseudulla. Vaikka osallistujat merkittävästi vaikuttivat kätköihin, lopullisesta teemojen valikoinnista, tekstien laatimisesta ja kätköjen rakentamisesta

Kuva 2. Queerkätkön puinen laatikko piilotettuna rännin taakse.
Kuva: Visa Immonen.

Kuva 3. Queerkätkön muovinen säiliö.
Kuva: Visa Immonen.

vastasivat Hamm ja Kamanger. Teos julkistettiin 26. kesäkuuta Helsingin kaupunginmuseossa, ja kätköt olivat maastossa 30. heinäkuuta 2017 saakka.

Kätköt olivat pieniin, ympäristöönsä sulautuvasti maalattuihin puulaatikkoihin laitettuja muovisia pakasterasioita (Kuva 2). Kunkin rasian kanteen oli liimattu teoksesta kertova tarra (Kuva 3), ja sisältö koostui lyijykynästä, teroittimesta, pienestä lokikirjasta sekä teoksesta yleisesti kertovasta lapusta. Näiden ohella rasiassa oli Minigrip-pussiin suojattu, kaksipuolinen ja kaksikielinen teksti, joka paljasti kätkön tarinan. Teoksen kielet olivat arabia, englantia, ruotsi ja suomi. Kätkössä oli vielä kaksi laminoitua paperiliuskaa. Yhdellä puolella oli aihepiiriin liittyvä kuva ja toisella www-osoite sekä QR-koodi, joka vei lisätietojen äärelle. Viimeisenä rasiassa oli pieni, läpikuultavaan sukkahousunailoniin kiedottu kvartsikivi.

Kätköjen koordinaatit olivat saatavilla teoksen Facebook-sivuilla.⁹ Kätköjen voimassaoloaikana sivuilla julkaistiin myös kätköihin sisältyneet tarinat. Kätköt oli levitetty Helsingin ydinkeskustaan, kävelymatkan päässä toisistaan. Tosin kaksi pohjoisinta kätköä olivat Vallilassa ja Ruskeasuolla, mutta nekin olivat helposti saavutettavissa julkisin kulkuvälinein. Kätköjen sijoituspaikka loi yhteyden ympäristön ja sisällön välille. Esimerkiksi eräs kätköistä sijoitettiin Setan entisen Trans-tukipisteen lähetyville, ja sen tarina oli paikkaan liittyvä muisto. Pääosassa ovat vaatteet ja niiden merkitys sisäisen autenttisuuden kätkemisessä tai näyttämässä:

Aloin käydä Ruskeasuon Transtukipisteen tapaamisissa. Läheiseni eivät tienneet transsukupuolisuudestani ja luulivat, että olen yhä mies. Töissä ja kotona pukeuduin miesten vaatteisiin, mutta tukipisteen tapaamisiin en voinut mennä ”valheessa” eli miesten vaatteissa. Siksi vaihdoin joka kerta huoltoasemalla housut hameeseen. Muita vaatteita en vaihtanut. Piti olla hame, koska se edusti vaatekappaleena jotain, mitä mies ei juuri koskaan käytä.¹⁰

Pohjoisella Rautatiekadulla, Hercules-nimisen yökerhon lähetytyillä ollut kätkö kuvasi homonationalismia. Käsite on Jasbir K. Puarin luoma, ja se viittaa kansallisaatteen ja seksuaali- sekä sukupuolivähemmistöjen liittolaisuuteen: kansallisesti rajattujen vähemmistöjen oikeuksia ajamalla halutaan kiillottaa valtion tai kansakunnan imagoa – tai päinvastoin:¹¹

Homonationalismi on saanut kannatusta Euroopassa. Osa hlbtiq-yhteisöstä on alkanut suhtaut[ua] syrjivästi muualta tulleisiin hlbtiq-ihmisiin. Ilmiö löytyy Helsingistäkin. Hercules-yökerhossa vaaditaan henkilötodistukseksi Suomen passia, ajokorttia tai virallista henkilötodistusta, jolloin oleskelulupakortti, lähtömaan passi eikä oleskelulupakortti riitä. Hercules vetoaa ylempään tahoön: Valviraan, sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirastoon. DTM-yökerho rinnastaa oleskelulupakortin ajokorttiin, joka ei ole virallinen henkilötodistus, mutta hyväksytty Valviran ohjeisiin, koska sillä varmennetaan henkilöllisyys muuallakin.¹²

Kahdestatoista kätköstä yksi käsitteli romaneja, yksi suomenruotsalaisten seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa ja yksi Max Randin (1942–1992) elämää Suomen ensimmäisenä politiikan julkijana. Kolmen kätkön teemana olivat vastaanottokeskukset, turvapaikanhakijat ja homonationalismi. Transhistoriaa, henkilötunnusten sukupuolittavuutta ja transihmistien kohtelua terveydenhuollossa esiteltiin kolmessa kätkössä, ja yksi kätköistä puhui muunsukupuolisuudesta. Kahdestoista eli viimeinen kätkö sisälsi toivomuslistan niistä asioista, jotka tulisi tulevaisuudessa saavuttaa, kuten translain uudistus tai ”hbtq-vanhainkodin” perustaminen. Lista jatkaa muiden kätköjen avoimen poliittista ja kriittistä linjaa.

Queerkätkö-teos ja sen tarinat kaupunkitilaan kätkettyinä, mutta löydettävissä tarkoitettuina, muodostivat Helsingin keskustaan verkon tai seitin, joka yhdisti paikkoja ja kohtaloita queer-käsitteen avulla. Käytännöllinen linkki muistojen ja nykyhetken välillä oli geokätköilyharrastus, jota seuraavaksi tarkastelen kulttuuri-perinnön ilmiönä.

Queerkätköily geokätköilyn ja sosiaalisen median maailmassa

Queerkätkö-teos lainasi muotonsa Suomessakin suosituista harrastuksesta, geokätköilystä. Ensimmäinen geokätkö piilotettiin Yhdysvalloissa vuonna 2000, minkä jälkeen harrastajien määrä on kasvanut maailmanlaajuisesti yli seitsemään

miljoonaan.¹³ Geokätköilyn tutkimuksessa tuodaan toistuvasti esiin, että harrastus ei ole vain kätköjen etsimistä ja kuluttamista, vaan siihen sisältyy niiden valmistelu ja sijoittaminen maastoon.¹⁴ Kätköt ovat vedenpitäviä säiliöitä, joihin voidaan pistää sängen monenlaisia esineitä. Tavallisesti säiliöstä paljastuu geokätkötiedote sekä pieni lyijykynä ja lokikirja, johon kätköllä vierailevat voivat kirjoittaa vierailupäivän ja nimensä sekä kommentteja. Kätkötyyppejä on erilaisia, ja kätköryhmiä rakennetaan muun muassa temaattisin ja kertomuksellisin perustein. Moninaisuudestaan huolimatta geokätköilyyn on vakiintunut tiettyjä käytänteitä, kuten suurimman aihepiirin internet-sivuston, Geocaching.com:in, sääntö, että kätköt eivät saa olla 0,1 mailia eli 161 metriä lähempänä toisiaan.¹⁵

Liikkuminen maastossa on harrastuksen ydin, mutta internet on vähintään yhtä tärkeässä roolissa. Sen lisäksi, että kätkökuvaukset koordinaatteineen ja muine tarvittavine tietoineen julkaistaan internetissä, verkkosivustot yhdistävät harrastajia ja antavat heille kommunikaatioväylän. Internetistä haetut koordinaatit syötetään GPS-laitteisiin tai tavallisiin älypuhelimiin. Vaikka koordinaatit antavat liikkumiselle suunnan, kätköjä voi etsiä milloin tahansa ja usein missä tahansa järjestyksessä, mikä suo harrastajille suuren vapauden suunnitella kulkemistaan. Geokätköjen etsiminen saattaa olla helppoa ja nopeaa, mutta toisinaan löytäminen on hyvinkin vaateliasta ja hankalaa, ja niiden välisten matkojen liikkuminen raskasta. Geokätköily herättää niin onnistumisen ja löytämisen kuin pettymyksen ja turhautumisenkin tunteita.

Geokätköily on luonut erityisen suhteen kulttuuriperintöön. Suomessa geokätköjen sijoittelun ja kulttuuriperintökohteiden levinneisyyden välillä on selkeä tilastollinen korrelaatio.¹⁶ Toisaalta tapaustutkimus Suomenlinnasta osoittaa, että siinä missä kulttuuriperintökohteen virallinen reitti kattaa hyvin pienen osan saarista, Pokémon Go -mobiilipelin kohteiden levintä on selvästi virallista reittiä laajempi, mutta geokätköjen levintä kuljettaa harrastajansa kaikkein laajimmalle alueelle Suomenlinnassa.¹⁷

Museo- ja kulttuuriperintötyön ammattilaiset ovat pistäneet merkille geokätköilyn suosion sekä kyvyn leikillistää ja tilallistaa tiedon välittäminen. Joissakin kulttuuriperintökohteissa harrastusta on tietoisesti tuettu ja hyödynnetty.¹⁸ Opetuksellisessa käytössä geokätköilyn on todettu onnistuneesti tekevän huomaamatta jäänyt näkyväksi.¹⁹ Tämä muodostaa ristiriidan harrastuksen ydinajatuksen eli kätkemisen kanssa.²⁰ Ulkopuolisten ei tule nähdä kätköä, ja kätköjen etsiminen ja avaaminen pitää tehdä huomaamattomasti. Ehkä juuri piilottamiseen ja löytämiseen liittyvä jännitys tekevät harrastuksesta niin menestyksellisen tiedon välittämisessä.

Queerkätkössä toistuivat geokätköille luonteenomaiset piirteet: yhteisöllisyys, muovisäiliö varusteineen, geokätkötiedote, sosiaalisen median kautta levitetty

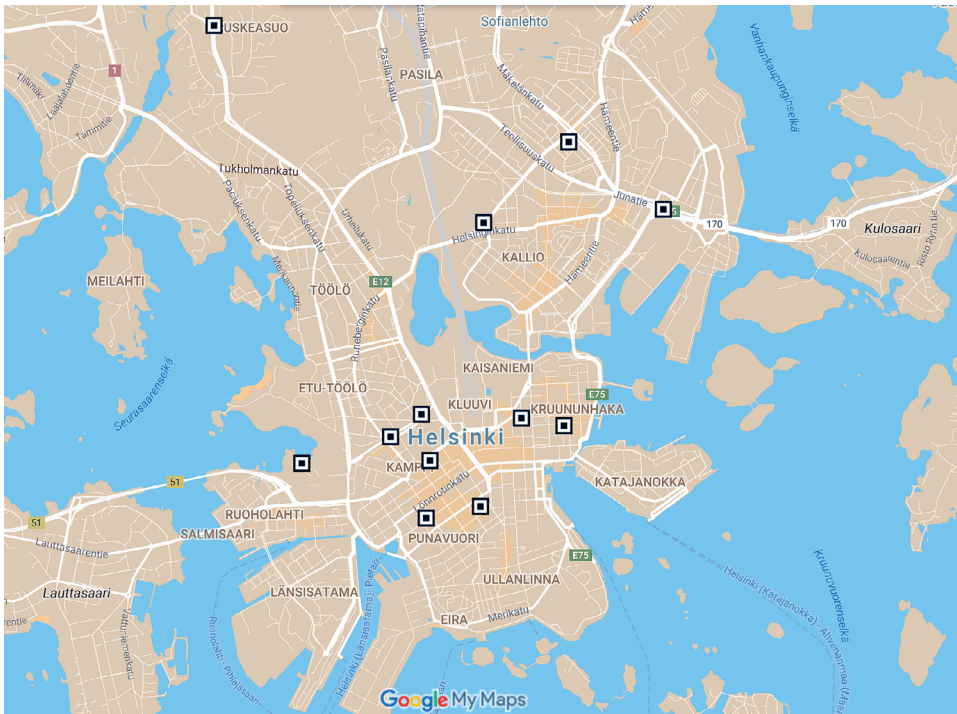
koordinaattitiedot ja kiinnostus kulttuuriperintöön (Kuva 4). Harrastuksen periaatteita noudatettiin kuitenkin valikoiden. Kätköjen sijoittelussa ei seurattu 0,1 mailin etäisyysperiaatetta, eikä koordinaatteja ilmoitettu harrastajien vakiintuneilla internet-sivuilla. Myös kätkötekstien julkaiseminen erillisinä sekä kätköjen huoliteltu visuaalisuus olivat poikkeuksellisia piirteitä.

Geokätköilyn ohella Queerkätkö-teos resonoi sellaisten toisenlaisten tarinoiden ja halujen kanssa, jotka saavat ilmiänsä sosiaalisessa mediassa. Tällaisia seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen käyttämiä geososiaalisia palveluja ovat muun muassa Grindr, HER, Scruff ja Tinder. Ne kartoittavat käyttäjiensä haluja ja saattavat partnereita yhteen. Suomalainen vertailukohta oli myös Grafetee-karttapalveluun perustuva ”Runkkupaikat”. Se oli interaktiiviselle karttapohjalle luotu yksinkertainen sovellus, jossa käyttäjät voivat merkitä paikkoihin liittyviä partneri- ja seksiaktiiviteitaan.²¹ Geososiaaliset palvelut ovat halujen ilmaisukanavana hyvin suorasukaisia, mutta samaan aikaan käyttäjiensä anonymiteettia vaalivia. Niissä kätkemisen ja paljastamisen vaihtelut – tietäminen ja tietämisen saavuttamattomiin jättäytyminen – saa omalaatuisen ilmaisunsa.

Kulttuuriperinnöllinen tietäminen

Queerkätkö-teoksen rungon muodostivat kaupunkiympäristöön kiinnittyneet muistot ja menneet tapahtumat eli elementit, joita voidaan kutsua kulttuuriperinnöksi. Suomessa kulttuuriperinnöllinen kiinnostus seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin on ilmentynyt historian tutkimuksena, museonäyttelyinä sekä muun muassa muistitiedon ja arkistoaineistojen keräämisinä.²² Queer-historialliset kaupunkikohteet ovat olleet luonteeltaan hetkellisiä ja muuttuvaisia (baarit, juhlat, kahvilat, pisuaarit, Pride-kulkueet, yksityisasunnot) tai sellaisia, joita ei ole helppo luokitella pelkästään queer-historiallisiksi (puistot, sairaalat, uimahallit, vankilat). Suomessa julkisia muistomerkkejä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille ei ole toistaiseksi pystytetty, joten meillä queerin toiseus näyttäytyy siitä kertovien jälkien pienimuotoisuutena ja ohikiitävyytenä.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen menneisyyden muuntaminen kulttuuriperinnöksi on kuitenkin länsimaissa käynnissä. Thomas R. Dunn kutsuu ilmiötä queer-monumentaalisuudeksi. Hän määrittelee sen seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen pyrkimyksiksi luoda yhteinen, merkityksellinen ja muistomerkkeihin kiteytetty menneisyys, jonka tunnustavat niin vähemmistöt kuin suuri yleisökin. Dunn katsoo monumentalisointiin sisältyvän pysyvyyden oletuksen olevan sekä hyöty että haitta. Jähmeytensä vuoksi muistomerkit eivät tavoita queer-menneisyyden muuttuvuutta ja monenkirjavuutta. Queer-monumentaalisuus uhkaa myös homonormatiivisuudella eli vähemmistöjen kulttuuriperinnön karsimista heteronormatiiviseen julkisuuteen sopivaksi. Dunnin mukaan homonormatiivisuuden vastustaminen on luonut vastajulkisuutta, joka arvostelee queer-monumentaali-

Kuva 4. Queerkätköjen levintä Helsingin keskustassa.

suutta ja etsii tapoja kyseenalaistaa ja käyttää homomuistomerkkejä vaihtoehtoisin tavoin. Queer-monumentaalisuudelle on silti tarvetta, sillä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen menneisyyden näkyväksi tekeminen edelleen kyseenalaistaa historiankirjoituksen ja virallisen kulttuuriperinnön heteronormatiivisuutta.²³

Queer-monumentaalisuus on ilmiö, jonka ymmärtäminen vaatii kulttuuriperinnön käsitteen selkeyttämistä. Julkisissa keskusteluissa sanan sisältöä harvoin täsmennetään, mutta eräs määritelmä on luettavissa Suomen eduskunnan hyväksymässä Euroopan neuvoston Faron puiteyleissopimuksessa vuodelta 2005.²⁴ Toisessa artikkelissa kulttuuriperinnön todetaan merkitsevän ”niitä menneisyydestä perittyjä voimavaroja niiden omistajasta riippumatta, jotka ihmisten mielestä kuvastavat heidän jatkuvasti muuttuvia arvojaan, uskomuksiaan, tietojaan ja perinteitään.” Kulttuuriperintö sidotaan sopimustekstissä kulttuuriperintöyhteisöön. Tällä tarkoitetaan ”niitä ihmisiä, jotka arvostavat tiettyjä kulttuuriperinnön piirteitä, joita he haluavat julkisen toiminnan puitteissa ylläpitää ja välittää tuleville sukupolville”. Kulttuuriperintö on siis jotain sellaista menneisyydestä välittyntä, jonka tietty kulttuuriperintöyhteisö tunnistaa edustavan sille oleellisia arvoja ja merkityksiä. Vaikka sopimus korostaa kulttuuriperinnön merkitystä yhteisöille, se samalla asettaa kulttuuriperinnön virallisten instituutioiden toiminnan piiriin ja

määrittelee niiden suhdetta sekä kulttuuriperintöön että -yhteisöihin.

Kriittisessä tutkimuksessa kulttuuriperintö on määritelty toisin. Kulttuuriperinnön ei katsota olevan ensisijaisesti tietyissä kohteissa eli menneisyyden jäljissä itsessään tai edes kulttuuriperintöyhteisössä, vaan siinä sosiaalisessa merkityksenantoprosessissa, joka tunnistaa ilmiötä kulttuuriperinnöksi. Laurajane Smith mukaan kulttuuriperintö on pohjimmiltaan kommunikaatioakti nykyhetkessä ja nykyhetkeä varten. Siinä muotoillaan ja ilmaistaan menneisyyteen ankkuroituja tunteita, kokemuksia ja tietoa.²⁵ Ne ohjaavat yhteisöjä kiinnittymään ilmiöihin sellaisina kuin miten esimerkiksi Faron sopimus kulttuuriperinnön määrittelee.²⁶ Käsite ”kulttuuriperinnöllistyminen” viittaa tähän aineelliseen, hallinnolliseen ja sosiaaliseen prosessiin, jossa yhteisö tai instituutio tunnistaa jonkin menneisyyden jäljen kulttuuriperinnöksi ja ryhtyy kohtelemaan sitä asianmukaisesti.²⁷

Smithin mukaan länsimaissa kulttuuriperinnön keskeisin tietämisen tapa on ”auktorisoitu kulttuuriperintödiskurssi” (*authorized heritage discourse* eli AHD). Se määrittelee, kuinka ajattelemme ja puhumme kulttuuriperinnöstä, ja AHD luo kimpun kulttuuriperintöä koskevia olettamuksia. Se esimerkiksi erottelee kulttuuriperintöä koskevat asiantuntijakäsitykset muiden käsityksistä korostaen asiantuntijuuden painoarvoa kulttuuriperinnön tunnistamisessa ja vaalimisessa.

AHD myös jaottelee kulttuuriperintöä koskevat arvot sisäisiin ja ulkoisiin. Kulttuuriperintö näyttäytyy sisäsyntyisesti arvokkaana, autenttisenä, eivätkä yhteiskunnalliset keskustelut tai ristiriidat heikennä tätä arvoa. Vaikka kulttuuriperinnöllä saattaa olla matkailullisia ja taloudellisia vaikutuksia, niitä ainakin juhlapuheissa pidetään toissijaisena sen ydinarvoon nähden. Toinen AHD:n sisältämä jaottelu toteutuu aikatasojen tiukassa erottelussa, sillä sen mukaan kulttuuriperintö koskee vain menneisyyttä. Autenttisuus kilpistyy usein kronologiseen ikään, ja nykyhetken velvollisuus on tämän autenttisuuden varjelu. Toistuvasti kulttuuriperinnön suojelua perusteellaan myös heteronormatiivisesti kansakunnan, perinnön ja sukupolvien ketjun käsittein. Kulttuuriperintöä siirretään isiltä pojille, äideiltä tyttärille, ja se ”edustaa kaikkea sitä hyvää ja tärkeää menneisyydessä, joka on edistänyt nykyhetken kulttuurisen eetoksen kehittymistä”.²⁸

Smithin analyysin kirjoitushetken eli vuoden 2006 jälkeen monet AHD:n piirteet ovat ainakin näennäisesti loiventuneet. Osittain syynä on kulttuuriperintöasiantuntijoiden itsekriittisyys. Museot ja muut instituutiot pyrkivät saamaan suuren yleisön ja vähemmistöt mukaan kulttuuriperintötyöhön. Uusista tuulista kertovat muun muassa Faron sopimuksen yhteisöpainotus sekä kulttuuriperinnöksi nimettyjen ilmiöiden alituisesti kasvava joukko. Kulttuuriperinnön arvoa on myös aiempaa voimakkaammin perusteltu sen resurssiluonteella eli kulttuuriperinnön soveltavuudella taloudellisen kasvun, viihtymisen ja hyvinvoinnin lähteeksi.

Kulttuuriperinnön demokratisoitumisesta huolimatta Smith varoittaa, että AHD:lla on pyrkimys vaihtoehtoisten näkemysten huomioimiseen vain, jotta ne saadaan sulautettua vanhoihin tiedollisiin hierarkioihin.²⁹ Esimerkiksi Faron sopimuksen täytäntöönpanossa keskeisiä ovat edelleen hallinnon edustajat, jot-

ka patistelevat yhteisöjä kiinnostumaan kulttuuriperinnöstään ja vaalimaan sitä. Sama vanhojen rakenteiden toistuminen konkretisoituu museoihin ja kulttuuriperintökohteisiin avatuissa tiloissa, joissa annetaan mahdollisuus instituutioiden ulkopuolisille esittää vaihtoehtoisia tulkintoja. Nämä tulkinnot rajataan kuitenkin tiettyyn huoneeseen tai näyttelyyn, ja näin ne – ehkä tahattomastikin – osoitetaan toissijaisiksi suhteessa asiantuntijatiedon määrittämään viralliseen kulttuuriperintökäsitykseen. Assimiloimisen ongelman ovat kohdanneet myös queer-teoreetikot miettiessään toisenlaisten menneisyyksien mahdollisuutta.

Queer-menneisyys

Queer-teoriassa on 2000-luvulla kiinnitetty huomiota queer-muistojen luonteeseen sekä toisenlaisten menneisyyksien ja tulevaisuuksien ilmentymiin. Ann Cvetkovich lähestyessään queer-menneisyyttä nostaa ”arkiston” käsitteen keskeiseksi. Hänellä queer-arkisto viittaa oleellisesti menneisyyden traumoihin ja niiden käsittelyyn taiteen keinoin: ”Kynneltien historia – ja laajennettuna menetyksen ja tunteiden historia – voi hyötyä taiteilijoiden ja muiden luovien arkistoihmisten avusta sen sijaan, että historia jätettäisiin tutkijoille, museoille ja kirjastonhoitajille.”³⁰ Analyysissään sotton jättämästä traumasta sekä trauman kanssa elämisestä Cvetkovich päätyy toteamukseen, että hankalia ja negatiivisia muistoja hyödyntämällä hänen tarkastelemansa lesboyhteisöt ovat luoneet vastakertomuksia ja -muistoja. Tämä uudenlainen kollektiivinen muisti aktivoituu poliittisessa toiminnassa.³¹ Judith Halberstam puolestaan tuo keskusteluun queer-ajallisuuden käsitteen. Se määrittyy käänteisessä suhteessa lisääntymiseen, sukupolvien jatkumoon ja heteroseksuaalisuuteen. Queer-ajallisuus noudattelee toisenlaisia arjen rytmejä: hetkellisyttä sekä epäjatkuvuutta ja tunnistetuksi tulemista tai tunnistumatta jäämistä. Halberstam kytkee queer-ajallisuuden olemassaolon queer-muistiin ja -arkistoihin ja alleviivaa niiden kokoamisen ja vaalimisen tärkeyttä.³²

Sara Edenheim kritisoi sekä Cvetkovichin että Halbertsamin pyrkimyksiä säilyttää menneisyyden queer-subjektien muistoja tulevaisuutta varten. Heidän käsitteellistämäänsä queer-menneisyyttä leimaa vaalimisen tarve – tyypillinen puhetapa kulttuuriperinnöllistymiselle – ja tästä seuraa menneisyyden jälkien vangitseminen ja jäykistäminen. Ne siirretään kulttuuriperintöestradeille ja viimekädessä opetuksellistetaan. Arkistointi on Edenheimin mukaan aina tietynlaisen tulevaisuuden turvaamista. Queer-arkistoja luotaessa oletetaan, että tulevaisuuden queer-ihmiset tunnistavat itsensä meidän arkistoistamme ja että he kunnioittavat muinaisten queer-ihmisten muistoa samaan aikaan, kun cis-heteroihmisiä³³ opetetaan kulttuuriperinnön avulla jatkamaan sukuaan ja heteroelämäntapaansa. Edenheimin mukaan kaikki arkistot pyrkivät elämän toisintamiseen sellaisena kuin me sen kulloisenakin nyt-hetkenä tiedämme.³⁴

Edenheim paikallistaa Halberstamin ja Cvetkovichin teoreettiset ongelmat

epistemologian laiminlyömiseen. He eivät mieli, mistä queer-arkisto tiedollisena ilmiönä muodostuu. Sen sijaan aineistojen ymmärrettävyys ja halujen tunnistettavuus syntyy heillä arkistoinnin myötä ikään kuin itsestään, aivan kuin kulttuuriperinnöllistyminen turvaisi menneisyyden tunteiden ja kokemusten säilymistä sellaisinaan. Arkistoinnin samastuu elämään ja arkistojen ulkopuolelle jääminen kuolemaan, mikä näkyy Halberstamin ja Cvetkovichin pyrkimyksessä arkistoida ja kulttuuriperinnöllistää kaikki mahdollinen queer-menneisyydestä.³⁵ Edenheim ei katso, että aina vain laajentuva kulttuuriperinnöllistyminen olisi ratkaistavissa oleva ongelma, koska se kumpuaa heteronormatiivisesta aikakäsityksestä, jälkeisten tuottamisen halusta eli ”sukupolvien ketjusta” ja pohjimmiltaan tulevaisuuden muuntamisesta samanlaiseksi kuin nykyhetki.³⁶

Myös Valerie Traubin mukaan keskustelu queer-menneisyydestä kärsii edelleen merkittävistä vajavaisuuksista. Vaikeudet juontuvat käsitteiden liiallisesta abstrahoinnista ja siitä, että ne perustuvat suppeisiin ja vanhentuneisiin näkemyksiin historiankirjoituksesta ja arkistokäytännöistä.³⁷ Myös Edenheimin ajattelussa voi tunnistaa turhan ehdottoman ja puhdaslinjaisen käsityksen arkistosta arkistojien halujen kuvajaisena. Arkistot ovat monimuotoisten ja monihaluisten historiallisten kehityskulkujen ja valikoitumisten aikaansaannoksia. Ne eivät ole vain modernin ajan ja länsimaiden ilmiö, eikä arkistojen synnyn taustalla olevat pyrkimykset koskaan täydellisesti ohjaa ja kontrolloi niitä haluja, joihin arkistoaineistoja tulevaisuudessa hyödynnetään. Monet queer-menneisyyden tutkijat käyttävät arkistoa ja aivan toisenlaisin tarkoituksiin kuin mihin ne ehkä joskus muinoin on luotu.³⁸

Traubinin ajatuskulkua jatkaen voidaan havaita, että Edenheimin epistemologiaan sisältyy myös eräs toinen keskeinen ongelma. Edenheim nimittäin jäsentää ajallisuuden ensi sijassa tekstuaalisena ja kielellisenä ilmiönä. Ajallisuus on kuitenkin muutakin. Menneisyydellä on aineellinen ja tekstuaaliton ulottuvuutensa, ja menneisyyden jäljet muodostavat erojen lisäksi moninaisia jatkumoa menneen, nykyisen ja tulevan välille. Ne ovat moniajallisia ja sotkuisia ilmiöitä.³⁹ Epistemologian ymmärtäminen suppean tekstuaalisena on ongelma, joka saattaa koskettaa laajemminkin queer-arkiston ja -menneisyyden käsitteitä. Queerkätkön ja kulttuuriperinnön kannalta arkistoa hyödyllisempi kiinne kohta onkin Eve Kosofsky Sedgwickin käsite ”kaapin epistemologia”, joka on virittynyt sekä tilallisesti että aineellisesti.

Kulttuuriperintö ja kaapin epistemologia

Ilmaisulla ”olla kaapissa” viitataan yksilön ja yhteisön pyrkimykseen salata tai pitää poissa julkisuudesta poikkeavaksi nähdyt seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden kokemukset ja elämäntavat. Kaapissa oleminen voi päättyä ”oven avaamiseen” ja ”kaapista tulemiseen”. Sedgwick tarkastelee näitä ilmauksia ja niihin liittyviä käytäntöjä tietämisen näkökulmasta. Kaappi kuvaa ihmisen autenttiseksi nähtyä sisätilaa, sielunmaisemaa, jonka tietäminen tai paljastaminen kertoo totuuden

yksilöstä. Kaapissa oleminen ja sieltä poistuleminen ovat kulttuurisia toimintoja ja puhetapoja, jotka mahdollistavat tietämisen ja tietämättömyyden sekä eksplisiittisen ja implisiittisen seksuaalisuuksien ja sukupuolisuuksien määrittelyssä. Koska hetero- ja homoseksuaalisuuden dynamiikka perustuu sisä- ja ulkopuolen suhteen jatkuvalla analysoinnille ja määrittelemiselle, Sedgwickin mukaan kaapista ja kaapin epistemologiasta muodostuu keskeinen tapa jäsentää modernin länsimaisen kulttuurin tietämisen tapoja.

Kaapin epistemologian tiedollinen monimutkaisuus näyttäytyy esimerkiksi ”piilotetun tunteen” tai ”julkisen salaisuuden” kaltaisissa ristiriitaisissa toteamuksissa. Ilmaukset osoittavat, että vaikka kaapin metafora liittyy ihmisen autenttisuuden tietämiseen, kaapissa oleminen tai sieltä tuleminen eivät välttämättä luo uutta tietoa. Kaapin epistemologian ydin on pikemmin tiedon ja vallan kytkeytymisessä yhteen: oleellista on missä, milloin ja kuka paljastuksen tekee ja avaa kaapin oven; kuka asettuu aktiiviseksi tietämisen subjektiksi ja miten rajanveto sisä- ja ulkopuolen jäsentää autenttisuutta. Tietämättömyys ja unohtaminen ovat myös tiedollisen vallan ilmentymiä.⁴⁰ Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt eivät useinkaan ole olleet näkyvillä kaupunkiympäristössä tai muissa julkisissa tiloissa, mutta silti he aina ovat olleet siellä läsnä, ilmaisten halujaan ironisesti tai muin epäsuorin tavoin.⁴¹

Sedgwick analysoi kaapin epistemologiaa lähinnä kirjallisuustieteellisissä yhteyksissä, mutta queer-maantieteessä on pohdittu sen tilallista ja aineellista luonnetta.⁴² Kaapin epistemologian pohjalta on tarkasteltu esimerkiksi kaupunkialueiden queer-paikkoja ja -kokemuksia – usein vaiettuja ja yksityisyyteen kätkeytyneitä – sekä niiden jäsentymistä suhteessa yleiseen, julkiseen tietoisuuteen queer-tiloista. Suomessa tilallisuus on ollut vahvimmin esillä nimenomaan kaupunkeja – Helsinkiä, Tamperetta ja Turkuja – koskevissa homohistoriallisissa tutkimuksissa.⁴³ Urbanituloja on lähestytty sorron, yksinäisyyden, yhdessäolon, kumppaninhaun sekä ajanvieton paikkoina. Tuloksia on popularisoitu muun muassa Tampereen kaupungin homohistoriaa esittelevällä internet-sivustolla ja Helsingin kaupungin museon järjestämällä kävelykierroksilla.⁴⁴

Vaikka kaapin epistemologia on terminä säilynyt queer-teorian keskusteluissa, sen teoreettinen merkitys on muuttunut. Sedgwick tutki kaapin epistemologiaa pelkästään miesten homoseksuaalisuuden kautta, mutta queer-teoria on 2000-luvulla painottanut intersektionaalisuutta tietämisen ja kokemuksen lähtökohtana.⁴⁵ Intersektionaalisuus tarkoittaa moninaisten sosiaalisten piirteiden – etnisuus, seksuaalisuus, sukupuoli, luokka-asema, ammatti, ikä jne. – yhteisvaikutusten analyysia.⁴⁶ Alussa mainittu romanimiehen muisto on esimerkki intersektionaalisuudesta. Kaapin epistemologia saa myös uudenlaisia muotoja yleisen suhtautumisen homoseksuaalisuuteen kohentuessa. David Halperin kertoo esimerkin siitä, kuinka avoimesti homoseksuaalisten miesten elämässä kaapin epistemologia saattaa johtaa sukupuolisen ambivalenssin piilotteluun. Tällöin kaappi ei kätke heidän maskuliinista homohaluaan, vaan naisellisiksi nähtyä sensibiliateettiä ja tunteita.⁴⁷ Kaapin epistemologia toimii edelleen, mutta tietämisen ja tietämättömyyden rajat

piirtyvät toisin.

Kaapin epistemologialla ja kulttuuriperinnöllistymisellä on yhteisiä piirteitä. Molemmat ovat modernille ajalle luonteenomaisia merkityksenannon prosesseja, joiden ytimessä on tunnistaminen, arvottaminen ja tietäminen. Ne määrittelevät yksilöiden ja yhteisön välisiä emotionaalisia, ajallisia ja tilallisia suhteita, ja molemmissa asiantuntijat – lääketieteen ja kulttuuriperinnön ammattilaiset – toimivat portinvartijoina. Molemmat myös erottelevat sisä- ja ulkopuolen toisistaan. Siinä missä seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden nähdään avaavan tiedollisen kanavan yksilön sielunelämään, kulttuuriperinnön sisäsyntyisen, itsestään selvänä pidetyn kulttuurisen arvo tunnistaminen johtaa sen oikeanlaiseen vaalimiseen.

Kaapin epistemologia ja kulttuuriperinnöllistyminen ratkaisevasti myös eroavat toisistaan. Edellinen jäsentää yksilöä ja tämän toimijuutta seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden kautta. Kaapin epistemologiassa yhtä oleellista kuin tunnistaminen on häpeä, poikkeavien piirteiden salaaminen sekä piilottelusta juontuvat kulttuuriset käytännöt. Kulttuuriperinnöllistyminen puolestaan on hengeltään ylevää. Se asettaa menneisyyden ja sen autenttisten jälkien tietämisen ja toiminnan kohteeksi. Tämä yhtäaikainen resonointi ja riitasointuisuus kahden tietämisen prosessin välillä tekee niiden samanaikaisesta tarkastelusta hedelmällistä. Vertailu auttaa niin kulttuuriperinnön luonteen kuin queer-ajallisuuden ymmärtämisessä. Tätä kaksijakoisuutta noudattaen Queerkätkö-teos sijoittuu queer-ajallisuuden ja kulttuuriperinnön risteyskohtaan. Hankala kahden tietämisen tavan välimaastoon asettuminen perustuu Queerkätkön taideteokselliseen luonteeseen. Taiteena se on kulttuuriperintöä, mutta taideteoksena se samalla kommentoi omaa kulttuuriperinnöllisyyttään.

Queerkätkö ja kulttuuriperintö tietämisen ilmiönä

Osoitteeseen Sturenkatu 27 piilotettu queerkätkö kertoi paikalla aiemmin sijainneesta vastaanottokeskuksesta. Se perustettiin vastauksena Euroopassa vuonna 2015 elettyyn pakolaiskriisiin. Kätkökertomus muistuttaa suomalaisten vastaanottokeskusten queer-juonteesta:

Saamiemme tietojen mukaan Sturenkadun vastaanottokeskuksessa oli oma hlbtiq-yksikkönsä, joka lakkautettiin 30.9.[.]2016. Yksikkö siirrettiin Ruskeasuon vastaanottokeskukseen, mikä lakkautettiin 30.11.2016. Nyt hlbtiq-turvapaikanhakijat on sijoitettu samoihin vastaanottokeskuksiin muiden turvapaikanhakijoiden kanssa. Suurin häirintä ja pahimmat asiattomuudet tulevat toisilta turvapaikanhakijoilta, jotka eivät kunnioita hlbtiq-hakijoiden oikeuksia. Tämän takia osa hlbtiq-hakijoista ei tue turvapaikanhakijoiden mielenosoitusleiriä Rautatientorilla.⁴⁸

Queerkätkö tuo esiin tietoja, jotka asettavat uuteen valoon käsitykset turvapaikanhakijoista yhtenäisenä massana. Samalla se tekee näkyväksi paljastamisen ja

tietämisen suhteen valtaan. Vastaanottokeskuksen sijainnin julkistaminen Queerkätkössä saa nimittäin vertailukohdan turvapaikanhakijoihin erittäin kielteisesti suhtautuvien aktiivisesta paljastustoiminnasta. Maahanmuuttovirasto salasi vastaanottokeskusten sijaintitiedot vuoden 2015 lopulla,⁴⁹ mutta nämä poliittiset ryhmät ryhtyivät kokoamaan listoja kohteista ja julkaisivat niitä muun muassa maahanmuuttoa arvostelevien Hommaforum.org-keskustelupalstalla.⁵⁰ Asetelma, jossa tietäminen erotteli aggressiivisesti tietäjät ja tietämisen kohteet toisistaan, kieli piilottamiseen ja paljastamiseen sisältyvästä vallasta. Queerkätkön aikaan Sturenkadun vastaanottokeskus oli kuitenkin jo lakkautettu, se oli menneisyyttä, ja keskuksen sijainnin julkistamisella oli sangen erilaiset päämäärät.

Vastaanottokeskuksen paljastus oli faktisesti sama Hommaforum.org:ssa ja Queerkätkö-teoksessa, mutta eri aikoina ja paikoissa niistä rakentui tavoitteiltaan ja saavutuksiltaan vastakkaiset tiedolliset teot. Ei pelkästään vastaanottokeskuksesta puhuessaan, vaan myös laajemmin kulttuuriperintötoimintana Queerkätkö-teoksen suhde tietämiseen oli monisyinen. Paikkoihin kiinnitettyjä muistoja ja tapahutumia esiin tuomalla se hyödynsi kulttuuriperinnölle ominaista tietämisen tapaa, jossa menneisyydestä kertominen, sen tietäminen ja välittäminen on arvokasta.

Kulttuuriperinnöllisyyttä korosti geokätköily, jossa tietäminen on fyysinen ja aineellinen sekä paikkaan kiinnitetty suoritus. Yhtäältä geotätkennän säiliöt oli naamioitu ympäristöönsä sulautuviksi, ja ne levittäytyivät lähes näkymättömästi kaupunkiin. Kätköjen äärelle pääsy vaati liikkumista ja päämäärätietoisuutta, joten vain asiaan vihkiytynyt saattoi paikallistaa kertomukset ja kuvat. Toisaalta, kun säiliöiden sisältöön viimein tutustui, ne osoittivat maisemasta toisenlaisia historiallisia merkityksiä ja ajallisia kerroksia (Kuva 5). Tarinoiden historiallista autenttisuutta painotettiin internet-lähteiden ja lisämateriaalien avulla, ja kulttuuriperintötyöhön viittasivat aineistojen keruu ja käsittely sekä muistojen kiinnittäminen paikkoihin. Tieteellistä uskottavuutta valoivat lisää akateemisten käsitteiden, kuten homonationalismi, käyttö, GPS-koodien numeraaliset rivit ja kätkösijaintien deskriptiivisyys. Yhdessä nämä tekijät häivyttivät teoksen teoksellisuutta sekä työryhmän ja erityisesti taiteilijoiden toimijuutta. Taideteoksena Queerkätkön tiedontuotannollinen asema oli silti toinen kuin historiankirjoituksessa, arkistoissa tai valistavassa tiedottamisessa. Queer-teoriassa on korostettu taiteen merkitystä yhdenmukaistamisen pyrkimysten vastustamisessa. Siten Queerkätkö taideteoksena kykeni ehkä pitämään queeriin sisältyvät ristiriidat laantumattomina läsnä.

Queerkätkön tiedollista asemaa olen hahmottanut Sedgwickin käsitteellä ”kaapin epistemologia”. Se osoittaa modernin seksuaalisuuden ja sukupuolisuuden tietämisen tavoille luonteenomaisen jännitteen sisä- ja ulkopuolen välillä. Kaapin epistemologia rakentuu tarinalle sisäisen autenttisuuden paljastumisesta ulkoisesti. Queerkätkössä kaapin epistemologia näyttäytyy queer-muistojen piilottamisen ja paljastamisen dynamiikalla leikittelyä sekä taidekontekstista seuraavana tiedollisena etäännytyksenä ja kommentointina. Queer-menneisyys on kaksitahoista: yhtäältä Queerkätkö rakentaa siitä vakavasti otettavaa kulttuuriperintöä, mutta

Kuva 5. Queerkätkön sisältö. Kuva: Visa Immonen.

toisaalta vastustaa kulttuuriperinnöllistymisen yhdenmukaistamista, kansallistamista sekä heteronormatiivista puhetta yhteisöistä ja sukupolvista. Kätköjen muistot kertovat konflikteista ja kohtaamisista siellä, missä kaupunkitilassa oletetaan toista. Queerkätkön muoto korostaa tietämisen fyysisyyttä ja paikallisuutta, mutta samalla geokätköilyn toiminta on hetkellistä ja tiedollisesti pirstaleista. Häilyvyys rinnastuu kaupunkitilaan, jossa usein vain virallisesti kulttuuriperinnöllistetyllä on mahdollisuus säilyttää ajallinen ja aineellinen jatkuvuutensa.

Queerkätkö-teoksessa oleellista on kartan ja koordinaattien avulla tapahtuva ympäristössä navigoiminen sekä monien tekijöiden vaikutuksesta syntyvä kaupungin moniajallisuuden ja hetkellisyden kokeminen. Kohteissa käyminen vaatii osallistujilta ajankäytön ja liikkumisen suunnittelua, mikä teki jokaisesta vierailukerrasta hetkeen sidotun, muista poikkeavan. Kätköjen kerääminen pois tietyn määräjän jälkeen antoi teokselle ajalliset kiinnepohdat. Ajallinen rajallisuus yhdistettynä sisällön ajalliseen moninaisuuteen rinnastuvat koko kaupunkiympäristön ja queer-muistojen jatkuvaan muutokseen.

Kollektiivisesti rakennettu Queerkätkö hyödyntää queerin tietämisen hajanaisuutta, mikä epävakauttaa kulttuuriperinnöllisen tietämisen perustaa. Näin Queer-

kätkö on tulkittavissa vastaukseksi Dunnin ajatukseen queer-monumentalisoinnista ja sen ongelmallisesta hetero- ja homonormatiivisuudesta. Teos hyödynsi kulttuuriperinnöllistymisen aikaansaannoksia eli kulttuuriperinnön nauttimaan arvostusta sekä tiedollista voimaa, mutta hetkellisenä taideteoksena Queerkätkö ei ollut pysyvä monumentti. Internet-dokumentaationsa vuoksi se ei ole kuitenkaan tyystin hävinnyt, joten teoksen kulttuuriperinnöllistä statusta on hankala määritellä. Vaikka jälkikäteisesti Queerkätkö-aineistoista olisi mahdollista koota arkisto, se ei ollut arkisto, vaan tapahtuma.

Kaapin epistemologialle ja nykytaiteelle ominaisesti Queerkätkö liitti kategoriaita toisiinsa: piilottamisen ja paljastamisen, yksityisen ja julkisen, menneen ja nykyhetken, vallan ja vallattomuuden. Teoksen fyysinen vaikutus kaupunkitilaan oli pieni, mutta kertomustensa kautta se osoitti kaupungin kulttuuriperinnön monikerroksellisuuden. Vaikeasti ohjailtavissa tai saneltavissa oleva queer-menneisyyden merkityksellistäminen syntyi näistä rajanylityksistä. Samaan aikaan teos hangoitteli queer-menneisyyden keräämistä ja kertomista uhkaavaa yhdenmukaistamista ja heteronormatiivisuutta vastaan. Queerkätkö vaali hetkellisesti muistoja ilman, että tarinat välttämättä täyttivät sellaisia kulttuuriperintöön liitettyjä kriteerejä kuin jatkuvuus, autenttisuus ja asiantuntijuus. Parhaimmillaan taiteilu kulttuuriperinnöllistymisen ja kaapin epistemologian tietämisten tapojen välillä onnistui ehkä jopa kyseenalaistamaan molemmat ja tuomaan esiin toisenlaisen kulttuuriperinnön, ainakin hetkellisesti.

Lähteet ja kirjallisuus

Verkkolähteet

- http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/faron-sopimus-voimaan-suomessa / Luettu 11.5.2018.
- <http://ranneliike.net/teema/kiertokavely-tampereen-homo-ja-lesbohistoriaan?aid=7761> / Luettu 11.5.2018.
- <http://suomi100-sateenkaarenvareissa.fi/gaykatko-katkemista-vai-loytamista/> / Luettu 11.5.2018.
- <http://www.helsinginkaupunginmuseum.fi/tapahtumat/sateenkaarihistoriallinen-kaupunkikavely/> / Luettu 11.5.2018.
- <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-centre-for-digital-humanities/helsinki-digital-humanities-hackathon-2017-dhh17> / Luettu 11.5.2018.
- <https://www.facebook.com/queercache/> / Luettu 11.5.2018.
- <https://www.grafetee.com/runkkupaikat> / Luettu 11.5.2018.
- Mustola, Kati 2017. Kadonnutta kapakkahistoriaa kartoittamassa. *Suomi 100. Sateenkaarenväreissä* 1.2.2017. <https://suomi100-sateenkaarenvareissa.fi/kadonnutta-kapakka-historiaa-kartoittamassa/> / Luettu 11.5.2018.

Kirjallisuus

- Bernstein Sycamore, Mattilda (toim.) 2008. *That's Revolting! Queer Strategies for Resisting Assimilation*. Soft Skull Press, Brooklyn.
- Brown, Michael 2000. *Closet Space. Geographies of Metaphor from the Body to the Globe*. Routledge, London.
- Brown, Michael 2011. Sedgwick's closet. *Progress in Human Geography* 35(1), s. 124–125.
- Butler, Judith 1993. *Bodies that Matter. On the Discursive limits of "sex"*. Routledge, London & New York.
- Cvetkovich, Ann 2003. *An Archive of Feelings. Trauma, Sexuality, and Lesbian Public Cultures*. Duke University Press, Durham, NC.
- Cvetkovich, Ann 2009. Photographing Objects. Art as Queer Archival Practice. *Lost and Found. Queering the Archive*, s. 49–65. Toim. Mathias Danbolt, Jane Rowley & Louise Wolthers. Museum Tusulanum Press, Copenhagen.
- Dunn, Thomas R. 2016. *Queerly Remembered. Rhetorics for representing the GLBTQ Past*. University of South Carolina Press, Columbia, SC.
- Edenheim, Sara 2014. Lost and Never Found. The Queer Archive of Feelings and Its Historical Propriety. *differences* 24(5), s. 36–62.
- Foucault, Michel 1984. *The History of Sexuality 1. An Introduction*. Penguin, Harmondsworth.
- Fryer, David Ross 2012. *Thinking Queerly. Race, Sex, Gender, and the Ethics of Identity*. Routledge, New York.
- Giaccardi, Elisa 2012. Introduction. Reframing Heritage in Participatory Culture. *Heritage and Social Media. Understanding Heritage in a Participatory Culture*, s. 1–10. Toim. Elisa Giaccardi. Routledge, London & New York.
- Giffney, Noreen 2004. Denormalizing Queer Theory. More Than (Simply) Lesbian and Gay Studies. *Feminist Theory* 5(1), s. 73–78.
- Halberstam, Judith 2005. *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York University Press, New York.
- Hall, Kim Q. 2017. Queer Epistemology and Epistemic Injustice. *The Routledge Handbook of Epistemic Injustice*, s. 158–166. Toim. Ian James Kidd, José Medina & Gaile Pohlhaus, Jr. Routledge, London & New York.
- Halperin, David M. 2014. *How to Be Gay*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Harrison, Rodney 2013. *Heritage. Critical Approaches*. Routledge, New York.
- Hautanen, Tarja 2005. *Yksitystilaisuus. Turkulaisten homojen ja lesbojen kulttuurihistoriaa*. Seksuaalinen tasavertaisuus & Psyke, Turun alueosasto, Helsinki & Turku.
- Hill Collins, Patricia & Sirma Bilge 2016. *Intersectionality*. Polity, Cambridge, UK & Malden, MA.
- Ihamäki, Piriita 2014. Evolving Letterboxing Game on Pori Cultural Heritage Road. Emerging Challenges for Teachers. *International Journal of Teaching and Case Studies* 4(4), s. 354–366.

- Immonen, Visa 2016. Sotkuinen aineellisuus. Menneisyyden merkityksistä ja ihmiskeskeytydestä esineiden ajallisuuteen. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2016, s. 70–80.
- Jaskari, Ulla, Tuula Juvonen & Raini Vallinharju (toim.) 2005. *Vaarin paketti ja sateenkaarinappi*. Werstas, Tampere.
- Juvonen, Tuula 2002. *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Vastapaino, Tampere.
- Karjula, Emilia 2013. Same-Sex Weddings as Rites of Passage. *The Power of the Mask*, s. 70–78. Toim. Arunas Vaicekauskas. Vytautas Magnus University, Vilnius.
- Karkulehto, Sanna 2004. Mikä ihmeen queer? Queer-teoriasta kirjallisen ja visuaalisen kulttuurin tutkimuksessa. *Lukulampun valo. Liisi Huhtalan juhlakirja*, s. 209–245. Toim. Veijo Pulkkinen. Taida, Oulu.
- Kinnunen, Maarit 2011. GPS käteen ja matkalle. *Geokätköily matkailun näkökulmasta. Menolippu maalle! Artikkelikokoelma Päijät-Hämeen maaseutumatkailun mahdollisuuksista*, s. 38–43. Toim. Sanna Hiltunen & Kati Sinivuori. Lahden ammattikorkeakoulu, Lahti.
- Löfström, Jan 1999. *Sukupuoliero agraarikulttuurissa*. ”Se nyt vaan on semmonen.” Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Melanko, Valdemar 2012. *Puistohomot. Raportti Helsingin 1960-luvun homokulttuurista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Mustola, Kati & Johanna Pakkanen (toim.) 2007. *Sateenkaari-Suomi. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa*. Vantaan kaupunginmuseo, Vantaa.
- Neustaedter, Carman, Anthony Tang & Tejinder K. Judge 2010. The Role of Community and Groupware in Geocache Creation and Maintenance. *CHI '10 Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems*. ACM, New York, s. 1757–1766. <https://dl.acm.org/citation.cfm?doid=1753326.1753590>, luettu 11.5.2018.
- Olivier, Laurent 2011. *The Dark Abyss of Time. Archaeology and Memory*. AltaMira Press, Lanham, MA.
- Pendlebury, John 2015. Heritage and Policy. *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*, s. 426–441. Toim. Emma Waterton & Steve Watson. Palgrave Macmillan, London.
- Pennanen, Tiimari 2016. Geokätköilyn rinnalle tulee gaykätkö. Taideprojektissa suunnitetaan Turun seudun LGBT-paikoille. *Helsingin Sanomat* 24.2.2016.
- Pihkala, Leena 2013. Homohistorian havinaa Werstaalla. *Aviisi* 8/2013, s. 20.
- Puar, Jasbir K. 2007. *Terrorist Assemblages. Homonationalism in Queer Times*. Duke University Press, Durham, NC.
- Robison, David 2011. Geocache Adventures. Ubiquitous Handheld Computing as an Aid to Promote Environmental Awareness amongst Students. *International Journal of Innovation and Leadership in the Teaching of Humanities* 1(2), s. 47–56.
- Rowland, Michael 2013. Geocaching and Cultural Heritage. *The Artefact. Journal of The Archaeological and Anthropological Society of Victoria* 36, s. 3–9.
- Schotten, C. Heike 2016. Homonationalism. From Critique to Diagnosis, or, We Are All Homonational Now. *International Feminist Journal of Politics* 18(3), s. 351–370.

- Schulman, Ari N. 2014. GPS and the End of the Road. *Why Place Matters. Geography, Identity, and Civic Life in Modern America*, s. 10–47. Encounter Books, New York & London.
- Sedgwick, Eve Kosofsky 1990. *Epistemology of the Closet*. University of California Press, Berkeley, CA & London.
- Sivula, Anna 2013. Puuvillatehtaasta muistin paikaksi. Teollisen kulttuuriperintöprosessin jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?*, s. 161–191. Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Smith, Laurajane 2006. *The Uses of Heritage*. Routledge, London & New York.
- Staiff, Russell 2015. Heritage and the Visual Arts. *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*, s. 205–218. Toim. Emma Waterton & Steve Watson. Palgrave Macmillan, London.
- Steinbock, Eliza 2018. ”LGB” and the Addition of ”TGQA2S”. *Words Matter. An Unfinished Guide to Word Choices in the Cultural Sector*, s. 71–75. Toim. Wayne Modest & Robin Lelijveld. Tropenmuseum, Amsterdam.
- Taavetti, Riikka 2016. A Marshall in Love. Remembering and Forgetting Queer Pasts in the Finnish Archives. *Archival Science* 16(3), s. 289–307.
- Taavetti, Riikka 2018. *Queer Politics of Memory. Undisciplined Sexualities as Glimpses and Fragments in Finnish and Estonian Pasts*. University of Helsinki, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-3330-4>, luettu 27.9.2018.
- Traub, Valerie 2013. The New Unhistoricism in Queer Studies. *PMLA* 128(1), s. 21–39.
- Tuomi-Nikula, Outi, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso 2013. Kulttuuriperintökysymysten jäljillä. *Mitä on kulttuuriperintö?*, s. 12–27. Toim. Outi Tuomi-Nikula, Riina Haanpää & Aura Kivilaakso. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Vartiainen, Tero & Tuure Tuunanen 2014. Contradictions in Value Co-Creation in IT-Enabled Services. A Case of Geocaching. *Proceedings of the 25th Australasian Conference on Information Systems, 8th–10th December, Auckland, New Zealand*. Australasian Conference on Information Systems, Auckland. <http://hdl.handle.net/10292/8106>, luettu 11.5.2018.
- Vehkasalo, Jussi 2016. Gaykätköjä Turkuun. Asialla helsinkiläiset. *Helsingin Uutiset* 22.2.2016.
- Warner, Michael 1997. *Fear of a Queer Planet. Queer Politics and Social Theory*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Wu, Zongjie & Song Hou 2015. Heritage and Discourse. *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*, s. 37–51. Toim. Emma Waterton & Steve Watson. Palgrave Macmillan, London.

How to nurture the otherness of cultural heritage? Queer cache, and the epistemology of the closet

ABSTRACT

The present article asks whether it is possible to cherish otherness in cultural heritage. Does the benevolent preservation of queer pasts homogenise them into yet another piece of cultural heritage, ultimately to be consumed as other heritage products? In 2017, artists Kalle Hamm and Dzamil Kamanger organised a community art project called 'Queercache' in Helsinki, and I use it as a case study on the heritageisation of queer pasts. Queercache borrowed its form from geocaching, presenting twelve caches with urban stories and memories of queer past. The caches were hidden across central Helsinki. By analysing this piece of art, I discuss and contrast the ways in which heritageisation and Sedgwick's 'epistemology of the closet' produce different forms of knowledge, and how this affects talking about and representing queer pasts. I argue that Queercache combined different ways of knowing the past, pointing towards the unstable and momentary dialectics of hiding and uncovering the queer in urban space, while at the same time borrowing and taking advantage of the social power invested in modern cultural heritage.

Loppuviitteet

- 1 <https://www.facebook.com/queercache/posts/1876297035957917>. Luettu 11.5.2018.
- 2 Esim. Tuomi-Nikula, Haanpää & Kivilaakso 2013; Wu & Hou 2015.
- 3 Staiff 2015.
- 4 <http://suomi100-sateenkaarenavareissa.fi/gaykatko-katkemista-vai-loytamista>. Luettu 11.5.2018. Pennanen 2016; Vehkasalo 2016.
- 5 Warner 1997; Giffney 2004; Karkulehto 2004; Bernstein Sycamore 2008; Fryer 2012.
- 6 Foucault 1984; Sedgwick 1990; Butler 1993; Hall 2017.
- 7 <http://vnk.fi/suomi100>. Luettu 11.5.2018.
- 8 <http://suomi100-sateenkaarenavareissa.fi/>. Luettu 11.5.2018.
- 9 <https://www.facebook.com/queercache/>. Luettu 11.5.2018.
- 10 <https://www.facebook.com/queercache/posts/1876306065957014>. Luettu 11.5.2018.
- 11 Puar 2007; Schotten 2016.
- 12 <https://www.facebook.com/queercache/posts/1876305569290397>. Luettu 11.5.2018.
- 13 <https://www.geocaching.com/blog/2017/04/3-million-geocaches-the-infographic/>. Luettu 11.5.2018.
- 14 Neustaedter, Tang & Judge 2010; ks. myös Ihamäki 2014.
- 15 Kinnunen 2011.
- 16 Korrelaatio havaittiin tutkittaessa geokätköjen ja kulttuuriperintökohteiden levintää Helsingin yliopiston Digitaalisten ihmistieteiden hackathon 2017:n kulttuuriperintöön keskittyneessä työpajassa; <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-centre-for-digital-humanities/helsinki-digital-humanities-hackathon-2017-dhh17>. Luettu 11.5.2018.
- 17 <https://www.helsinki.fi/en/helsinki-centre-for-digital-humanities/helsinki-digital-humanities-hackathon-2017-dhh17>. Luettu 11.5.2018.
- 18 Rowland 2013.
- 19 Robinson 2011; vrt. Schulman 2014: 27, 34–35.
- 20 Vartiainen & Tuunanen 2014.
- 21 <https://www.grafetee.com/runkkupaikat>. Luettu 11.5.2018.
- 22 Esim. Löfström 1999; Mustola & Pakkanen 2007; Karjula 2013; Taavetti 2016; Mustola 1.2.2017; vrt. Steinbock 2018.
- 23 Dunn 2016.
- 24 http://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/faron-sopimus-voimaan-suomessa. Luettu 11.5.2018.
- 25 Smith 2006: 2; ks. myös Harrison 2013.
- 26 Smith 2006; Harrison 2013.
- 27 Sivula 2013; Pendlebury 2015.
- 28 Smith 2006: 29.
- 29 Smith 2006: 37–38.
- 30 Cvetkovich 2009: 53.
- 31 Cvetkovich 2003.
- 32 Halberstam 2005.
- 33 Cis-sukupuolinen tarkoittaa henkilöä, joka kokee sukupuoli-identiteettinsä vastaavan syntymässä määritellyä sukupuolta.
- 34 Edenheim 2014.
- 35 Edenheim 2014: 52–54.
- 36 Edenheim 2014: 56.
- 37 Traub 2013.
- 38 Vrt. Taavetti 2018.
- 39 Olivier 2011; Immonen 2016.
- 40 Sedgwick 1990: 1, 3, 7–9, 30, 67, 69–87, 97–100, 104, 109–110, 164–166, 222.
- 41 Brown 2000: 1.
- 42 Brown 2000; Brown 2011.

- 43 Juvonen 2002; Hautanen 2005; Jaskari, Juvonen & Vallinharju 2005; Melanko 2012; Pihkala 2013.
- 44 <http://ranneliike.net/teema/kiertokavely-tampereen-homo-ja-lesbohistoriaan?aid=7761>. Luettu 11.5.2018. <http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/tapahtumat/sateenkaarihistoriallinen-kaupunkikavely/>. Luettu 11.5.2018.
- 45 Brown 2011.
- 46 Hill Collins & Bilge 2016.
- 47 Halperin 2014: 86–87.
- 48 <https://www.facebook.com/queercache/posts/1876304112623876>. Luettu 11.5.2018.
- 49 <https://yle.fi/uutiset/3-8442233>. Luettu 11.5.2018.
- 50 <https://hommaforum.org/index.php?topic=105529.0>. Luettu 11.5.2018.